

Sandra Kaziukonyte

A Baltikum biztonsági környezete és az ukrán válság okozta kihívásokra adott válaszok

Oroszország Ukrajna elleni agressziója komoly aggodalmat váltott ki a volt szovjet tagköztársaságokban, de különösen az Oroszországgal szomszédos balti államokban. Ennek ellenére a balti országok biztonságérzetének meggyengülése nem csupán egyetlen tényező, hanem 2007 óta bekövetkezett események sorának eredménye. Jelen tanulmány egyfelől számba veszi ezeket a tényezőket, másfelől bemutatja a térségben 2014 óta tett válaszlépéseket, így a katonai programokat és reformokat, melyek célja a balti államok biztonságának megerősítése. A tanulmány végén áttekinti azokat a biztosítási intézkedéseket is, melyeket a NATO-szövetségek nyújtottak az orosz fenyegetés ellensúlyozásaként.

Kulcsszavak: balti államok, Oroszország, NATO, védelem, biztonsági környezet

Sandra Kaziukonyte: *The Baltics' security environment and responses to the security challenges stemming from the crisis in Ukraine*

The Russian aggression in Ukraine has caused anxiety among the former countries of the Soviet Union, especially in the Baltics, which share direct borders with Russia. However, the weakening sense of security of the Baltics is not inspired by a single factor but several events since 2007. The study provides an overview of these factors while also introduces those counter-measures as well as military programs and reforms in the region which aimed to strengthen the Baltic States' security after 2014. The final section of the paper presents those assurance measures which were implemented by NATO Allies in order to balance the threat posed by Russia.

Keywords: *Baltic states, Russia, NATO, defense, security environment*

Bevezető

Az Ukrajna elleni orosz támadás és a Krím félsziget jogtalan annektálása a nemzetközi jog megsértése. A Krím félsziget orosz annektálása az első ilyen eset Európában a második világháború lezárása óta, azonban Moszkvából nézve elfogadható és egyben törvényes is. A második világháború óta ezek a lépések jelentik a legnagyobb fenyegetést a hidegháború lezárását követően kialakult európai biztonsági architektúrára, valamint ezek a fejlemények vezettek az elmúlt években az észak-európai biztonsági helyzet romlásához is. A „Nyugat” Oroszország Ukrajna elleni agresszióját, különösen pedig a Krím félsziget annektálását és a konfliktus eszkalálását Ukrajna keleti és déli részén a nemzetközi biztonságot ért fenyegetésnek tekinti. Anders Fogh Rasmussen korábbi NATO-főtitkár például a jogtalan és törvénytelen orosz agressziót az „európai biztonságot egy nemzedék óta érő

legnagyobb kihívásként¹ értékelte. Hasonló nézeteket vallanak más nemzetközi vezetők is: Barack Obama amerikai elnök szerint Oroszország „Európa békéjét fenyegeti”;² Angela Merkel német kancellár pedig hangsúlyozta, hogy „Oroszország saját érdekszférája részének tartja egyik szomszédját, Ukrajnát. Két világháború borzalmai és a hidegháború lezárása után ez a teljes európai békerendszert kérdőjelezi meg.”³

A közelmúlt eseményei komoly aggodalmat váltottak ki a volt szovjet tagköztársaságokban és különösen az Oroszországgal közvetlenül szomszédos balti államokban. Toomas Hendrik Ilves észt elnök arról beszélt, hogy Oroszország szomszédjai nem lehetnek nyugodtak, amikor azt tapasztalják, hogy „összeomlik a jelenlegi európai biztonsági architektúra, amely a Helsinki Záróokmányon és a Párizsi Chartán alapul”.⁴ A litván elnök ennél is keményebb szavakat használva, „terrorista államnak”⁵ minősítette Oroszországot. A Krím félsziget annektálása után számos szakértő felvetette a kérdést, hogy vajon a balti államok lehetnek-e az orosz agresszió következő célpontjai.⁶ Az azonban, hogy Oroszország az orosz kisebbség jogaira hivatkozva kemény hatalmi eszközöket alkalmaz politikai céljai eléréséhez, egyáltalán nem újdonság és nem is meglepő. Annak ellenére, hogy a balti államok már jó ideje függetlenek, Oroszország befolyása továbbra is érezhető. A balti gondolkodásmódban – tekintettel a régóta meglévő feszültségekre – Oroszország a térségben jelen lévő biztonsági kockázatok és kiszámíthatatlanság legfőbb okozója.

A Baltikum biztonsági környezete

A vitatott történelmi események és jelképek kapcsán az utóbbi években kiújultak vagy súlyosbodtak az Oroszország és a balti államok közötti feszültségek. A balti államok biztonságérzetének gyengülése 2007-ben kezdődött, a tallinni szovjet emlékmű áthelyezése kapcsán kitört zavargásokkal, melyeket az orosz kormány által támogatott helyi orosz kisebbség robbantott ki. Az észt és orosz nemzetiségűek ugyanis teljesen eltérően értékelték azt a tervet, hogy az úgynevezett „Bronzharcos” szobrát Tallinn központjából egy, a város szélén található katonai temetőbe helyezték át. Az észtek számára ez a szobor az orosz elnyomás jelképévé vált, míg az orosz kisebbség – és maga Oroszország – a szovjet háborús hősök előtti tisztelgésnek és a náci Németország feletti második világháborús győzelem ünneplésének tekintette.⁷ Ugyanazzal a nappal kezdődően, amikor a Bronzharcos miatti zavargások kitörték, Észtországot három hétig tartó kibertámadás érte – amely az első

1 NATO justified in reinforcing defense of Allies, Secretary General says in visit to Poland [online], 2014. 05. 07. Forrás: Nato.int [2016. 05. 05.]

2 Julie PACE: Obama: Russia threatens peace in Europe [online], 2015. 09. 03. Forrás: Pbs.org [2016. 05. 05.]

3 Speech by Federal Chancellor Angela Merkel at the Lowy Institute for International Policy [online], 2014. 11. 07. Forrás: Bundesregierung.de [2016. 05. 05.]

4 Jeremy BENDER: Estonian President: Europe's Security Architecture 'Has Collapsed' [online], 2014. 09. 19. Forrás: Business insider [2016. 05. 05.]

5 Rayyan SABET-PERRY: Lithuania President calls Russia a 'terrorist state' [online], 2014. 11. 20. Forrás: The Baltic Times [2016. 05. 05.]

6 Így például felvetették a lehetőségét, hogy hasonló történhet az észtországi Narva és Ida-Virumaa térségekben. Lásd: Thomas SCHENIDER, Thanakorn CHEUNG: The Crisis in Ukraine: An Estonian Perspective [online], 2015. Forrás: Kas.de [2016. 05. 05.]

7 Sarah Jacqueline SCOTT: Conflicting Conceptions of Security in NATO: The Baltic Stance on Tactical Nuclear Weapons Reductions and its Impact on Alliance Cohesion and Strategy [online], 2014. Forrás: Ruor.uottawa.ca [2016. 05. 05.] 48.

ilyen jellegű eset volt európai ország ellen. Általános vélekedés szerint a támadások Oroszországból indultak,⁸ bár azt nem lehetett megállapítani, hogy ez az orosz kormány jóváhagyásával történt-e, hiszen az orosz kormány tagadta, hogy része lett volna az akcióban. A támadások 2007. április 25-től május 4-ig tartottak, és számos internetes oldal – köztük az észt elnöki hivatal és a parlament (Riigikogu), szinte az összes minisztérium, több országos politikai párt, a hat legnagyobb észt hírportál közül három és a két legnagyobb észt bank honlapja – vált elérhetetlenné. 2008 júniusában, három nappal azután, hogy a litván parlament (Seimas) elfogadta az orosz szimbólumok tilalmáról szóló törvényt, hasonló támadás érte Litvániát is.⁹ Az Észtország elleni támadásokhoz hasonló módszereket alkalmazó támadás célpontja ezúttal több mint háromszáz internetes oldal volt.

Tovább gyengítette a baltiak biztonságérzetét a 2008-as orosz–grúz háború, valamint az Oroszországi Föderáció kiterjesztett külpolitikai doktrínájának megjelenése is. A Dmitrij Medvegyev által jóváhagyott változtatások többek között engedélyezték, hogy Oroszország egyoldalúan fellépjen a külföldön élő állampolgárainak és üzleti érdekeltségeinek védelmében. A „Külföldön élő honfitársaink védelme”¹⁰ nevet viselő politika a szuverén államok elleni orosz beavatkozást volt hivatott legitimálni. Ez egyben azt is jelentette, hogy a balti államok a Grúzia elleni katonai agressziót és a szakadár területek orosz elismerését annak jeleként értékelték, hogy Moszkvának szándékában állhat aktívabb eszközökkel érvényesíteni a befolyását a balti térségben is.

Ezek az események ismét felszínre hozták a baltiak meglévő biztonságpolitikai aggályait Moszkvával szemben, és komolyan felmerült a kemény (katonai) biztonsági kihívások kérdése is. Oroszország ugyanis bizonyosságát adta annak, hogy a politikai és gazdasági eszközökön túl¹¹ katonai erő is hajlandó bevetni politikai céljai elérése érdekében. Akkoriban Észtország a grúz háborút történelmi fordulópontnak tekintette, és arra figyelmeztetett, hogy az Oroszország aktívabb külföldi jelenlétét vetíti előre.¹² A balti államok romló biztonságérzetének további okai a határ térségében állomásoztatott orosz csapatok jelenléte és a határ közelében tartott orosz hadgyakorlatok voltak, melyek a balti államok NATO-ba való belépése után is folytatódtak. 2009-ben Oroszország a hidegháború vége óta legnagyobb hadgyakorlatait hajtotta végre a NATO határai közelében, nevezetesen a Zapad 2009-et és a Ladoga 2009-et. A teljes balti és finn határövezetre kiterjedő hadgyakorlatokban legkevesebb 30 000 orosz katona vett részt.¹³ A Zapad 2009 hadgyakorlat azzal ért véget, hogy a hagyományos orosz védelmi erők NATO-csapatokkal szemben elszenvedett kudarcát követően orosz kezdeményezésű (*first use*) nukleáris csapást szimuláltak Lengyelország ellen. Néhány évvel később, a Zapad 2013 hadgyakorlatban 12 000

8 Paul BELKIN, Derek E. MIX, Steven WOEHLER: NATO: Response to the Crisis in Ukraine and Security Concerns in Central and Eastern Europe [online], 2014. Forrás: Fas.org [2016. 05. 05.] 10.

9 SCOTT: *i. m.* 48.

10 Official statement by Chief Counsellor (Department for Relations with the Compatriots Abroad) Smirnova T.: “State policy of the Russian federation in respect of compatriots living abroad” [online], 2013. Forrás: Iom.int [2016. 05. 05.].

11 Ilyen gazdasági nyomásgyakorlás például az élelmiszerekre kivetett kereskedelmi embargó. Lásd Juris KAZA, Liis KANGSEPP: Baltic Countries Fear Impact of Russian Food Sanctions on Business [online], 2014. 08. 07. Forrás: Wsj.com [2016. 05. 05.].

12 Elisabeth BRAU: Bully in the Baltics: The Kremlin’s Provocation [online], 2015. Forrás: Worldaffairsjournal.org, [2016. 05. 05.] 2.

13 SCOTT: *i. m.* 45.

orosz és fehérorosz katona vett részt.¹⁴ Ezt szintén a NATO észak-európai területei, különösen pedig a Baltikum elleni fenyegető megnyilvánulásként értékelték a balti államok.

Mindezekén túl, a balti államok biztonságpercepciójának értékelésekor figyelembe kell venni a kalinyingrádi körzet stratégiai és katonai jelentőségét is. 2011 novemberében Dmitrij Medvegyev akkori orosz elnök bejelentette, hogy szükség esetén a NATO tervezett európai rakétavédelmi pajzsának ellensúlyozására a kalinyingrádi körzetbe atomtöltet hordozására alkalmas, kis hatótávolságú Iszkander ballisztikus rakétarendszert telepíthetnek.¹⁵ Ennek a rakétarendszernek 500 kilométer a hatótávolsága, ami azt jelenti, hogy a Litvániával közvetlenül szomszédos kalinyingrádi körzetből a rakéták elérhetik mindhárom balti államot, Lengyelország egész területét, továbbá Németország és Csehország egy részét is.¹⁶ Bár végül 2011-ben nem került sor a rakétarendszer telepítésére, a kalinyingrádi körzet helyzete jelenleg is aggasztó, hiszen egyes beszámolók alapján a térség Európa legmilitarizáltabb területének tekinthető. Egy NATO-tisztviselő összegzése szerint Oroszország „több ezer katonát, köztük gépesített és tengerészgyalogsági dandárokat, harci repülőgépeket, modern, nagy hatótávolságú légvédelmi rendszereket és több száz páncélozott harcjárművet” állomásoztat a körzetben.¹⁷ 2014 decemberében és 2015 márciusában pedig a NATO előzetes értesítése nélkül tartottak hadgyakorlatokat a körzetben, és jelentések szerint a korábban említett Iszkander rakétarendszert is telepítették – legalábbis ideiglenesen. A gyakorlatokban 9000 katona és 55 hadihajó vett részt.¹⁸

A biztonságpercepció kapcsán meg kell említenünk azt is, hogy Oroszország irányából számos alkalommal sértették meg a balti államok területi szuverenitását (vízen és levegőben, összesen mintegy 377 alkalommal).¹⁹ A 2014. szeptember 5-i incidens pedig komolyan befolyásolta az észti fenyegetettségérzetet. Az orosz biztonsági szolgálatok ugyanis egy, a két ország határán végrehajtott rajtaütés során elrabolták Eston Kohvert, az észti biztonsági szolgálat tisztjét. Észtország állítása szerint az orosz ügynökök Kohver elfogása során átlépték a határt – ami a hidegháború vége óta példátlan esetnek minősül –,²⁰ amit az észtek agresszióknak és a hibrid hadviselés egyik eszközének tekintettek. Egy darabig azt is fontolgatták, hogy a Washingtoni Szerződés 4. pontja alapján tárgyalásokat kezdenek a NATO-n belül, ám erre végül nem került sor. Helyette Észtország egyoldalú lépésként világosan kijelölte a határvonalat, hogy az látható és ellenőrizhető legyen, illetve hogy elejét vegye a hasonló orosz provokatív lépések megismétlődésének. Az incidens közvetlenül Obama elnök tallinni látogatása után, a Newportban rendezett NATO-csúcstalálkozó²¹ idején történt. Mindezen esetek mögött feltételezhető a szándék, hogy azt a benyomást keltsék a régióban: nyugati szövetségi rendszerekhez való tartozásuk dacára a balti államok gyengék, és nem képesek szavatolni állampolgáraik biztonságát.

14 Raimonds RUBLOVSKIS: *Latvian Security and Defense Policy within the Twenty - First Century Security Environment* [online], 2013–2014. Forrás: Degruyter.com [2016. 05. 05.] 180.

15 SCOTT: *i. m.* 45.

16 János DEÁK: *The Military Significance of Kaliningrad. Hadtudományi Szemle*, 2. évf., 2009/1, 24.

17 Tony WESOŁOWSKY: *Kaliningrad, Moscow's Military Trump Card* [online], 2015. 02. 19. Forrás: Rferl.org [2016. 05. 05.].

18 Uo.

19 BRAW: *i. m.* 1–3.

20 Ahto LOBJAKAS: *Estonia*, [online], 2015. Forrás: eu-28watch.org [2016. 05. 05.] 1.

21 A csúcstalálkozó eredményeiről lásd CSIKI Tamás, TÁLAS Péter, VARGA Gergely: *A NATO walesi csúcstalálkozásának napirendje és értékelése. Nemzet és Biztonság*, 8. évf., 2014/4, 112–128.

Az Oroszországgal fennálló folyamatos feszültség súlyosan befolyásolta a balti térség biztonságáról alkotott nézeteket. A NATO-tagság ellenére (a három balti állam 2004. március 29-én lett a szövetség tagja) a balti államok továbbra is úgy tekintenek Oroszországra, mint amely közvetlenül fenyegeti nemzeti szuverenitásukat. A balti államok biztonságérzetét befolyásoló tényezők között találjuk az államok relatív kis méretét,²² geostratégiai elhelyezkedésüket, energiafüggőségüket,²³ valamint a lakosság nemzetiségi összetételének arányait (Lettorszáiban²⁴ és Észtországban²⁵ az orosz nemzeti kisebbség részaránya 26,2, illetve 24,8%, ami igen fontos szempont a fenyegetettség megállapításakor).

Ez a felfogás nemcsak a politikusok nyilatkozataiban és a legfontosabb stratégiai dokumentumokban érhető tetten, de ugyanez tükröződik a társadalom szintjén is. Egy 2007-es közvélemény-kutatás során például a városi lakosság 44%-a nyilatkozott úgy, hogy Oroszország fenyegeti leginkább Litvánia biztonságát.²⁶ Egy másik, 2012-es közvélemény-kutatás szerint pedig a litvánok többsége (a férfiak 60 és a nők 32%-a) kész arra, hogy megvédje az országot egy esetleges fenyegetéstől, míg 73%-uk úgy vélte, hogy a litván lakosságnak honvédelmi kiképzést kell kapnia.²⁷ 2015 nyarán, miközben Oroszország viszonya az Egyesült Államokkal és NATO-szövetségeseivel az ukrán helyzet miatt rosszabbra fordult, a Gallup egy, a kelet-európai országokban végzett felmérése szerint általános benyomás volt, hogy Oroszország jelenti a legnagyobb fenyegetést a térség számára. Ezen belül is az észtek 58, a litvánok 46 és a lettek 42%-a vélte úgy, hogy Oroszország fenyegeti leginkább hazájuk biztonságát.²⁸

22 Területük, lakosságuk lélekszáma, katonai és gazdasági erejük tekintetében mindhárom balti állam „kis országnak” minősül.

23 Észtország, Lettország és Litvánia is rendkívüli mértékben kitétt az orosz energiaellátásnak, ugyanis Oroszország szállítja az általuk felhasznált kőolaj 90 és földgáz 100%-át. A továbbra is fennálló függőség oka a hazai energiaforrások hiánya, valamint a szovjet érából örökölt vezeték-, elektromos és gázellátási hálózat, melyek mindegyike továbbra is Oroszországhoz kapcsolódik. Bővebben: Agnia GRIGAS: *Legacies, Coercion and Soft Power: Russian Influence in the Baltic States* [online], 2012. 08. 01. Forrás: Chathamhouse.org [2016. 05. 05.].

24 A nyelvi tényezők is gyakran okoznak feszültséget Oroszország és Lettország között. 2012-ben például népszavazáson utasították el, hogy az orosz legyen Lettország második hivatalos nyelve, annak dacára, hogy a lakosság egyharmada ezt a nyelvet beszéli a legjobban. Lásd: *Latvians reject Russian as official language* [online], 2012. 02. 19. Forrás: theguardian.com [2016. 05. 05.].

25 Itt külön ki kell emelni az orosz határ közelében fekvő észtországi Narva térségét, ahol a lakosság 96%-a orosz anyanyelvű.

26 *Apklausa: 44 proc. Didmiesciu gyventoju mano, kad didžiausia gresme Lietuvai kelia Rusija* [Survey: 44% of the population thinks Russia poses the greatest threat], [online], 2007. 07. 10. Forrás: Delfi.lt [2016. 05. 05.].

27 *Apklausa: Lietuva gintu 60 proc. šalies vyru* [Survey: 60% of the male population would defend Lithuania], [online] 2012. 01. 03. Forrás: Delfi.lt [2016. 05. 05.].

28 *Gallup World Poll* [online], 2015. Forrás: Gallup.com [2016. 05. 05.].

A biztonságérzet növelése: politikai kommunikáció és gyakorlati lépések

A balti államok legfontosabb biztonság- és védelempolitikai stratégiai dokumentumainak²⁹ elemzése rámutat arra, hogy a fent bemutatott okokból szuverenitásuk és területi integritásuk megőrzését tekintik legfontosabb feladatuknak. Az Észtország elleni 2007-es kibertámadásokat követően a balti államokban a nem hagyományos fenyegetések is bekeverültek a biztonságpolitikai diskurzusba. Erre reagálva Észtország ma már a világ élvonalába tartozik az e-kormányzati és kiberbiztonsági megoldások fejlesztése és alkalmazása terén, 2008-ban pedig Észtországban létrehozták a NATO Kibervédelmi Kiválósági Központját (*NATO Cooperative Cyber Defense Centre of Excellence*).³⁰ Az észtországi Kaitseliit (Észt Védelmi Liga) keretein belül közvetlenül a kibertámadásokat követően megalakult egy informális kibervédelmi együttműködési hálózat, amelyből aztán 2010-ben önkéntes, IT-biztonsági szakértőkből álló Kibervédelmi Ligát alapítottak. Észtországot bízták meg azzal is, hogy az Európai Védelmi Ügynökség keretein belül irányítsa a kibervédelmi együttműködést, illetve az Európai Bizottság Toomas Hendrik Ilves észt elnököt kérte fel, hogy legyen az Európai Számítási Felhő Partnerség (*European Cloud Partnership*) irányító testületének elnöke.³¹

A 2008-as orosz–grúz háborút követően azonban újra jelentős hangsúlyt kaptak a hagyományos katonai fenyegetések. 2009 júniusában a litván védelmi minisztérium új irányelveket fogadott el. Ezek között szerepel egy gyorsreagálású zászlóalj létrehozása, amely képes lenne válaszolni Litvánia szuverenitásának bármilyen megsértésére. Érdeemes továbbá megemlíteni, hogy változott a litván Nemzeti Biztonsági Stratégia szövege is. A litván védelempolitika 2006-os Fehér könyve például még úgy fogalmazott, hogy a nem demokratikus irányítás alatt álló hadseregek, a bukott államok és állandósult regionális konfliktusok komoly fenyegetést jelentenek Litvánia számára, és a dokumentum kiemelte, hogy „hosszú távon továbbra is fennáll az erődemonstráció és katonai konfliktusok esélye”.³² A 2012-ben elfogadott új Nemzeti Biztonsági Stratégia ezt azzal egészítette ki, hogy „bár egy közvetlen katonai összetűzés valószínűsége a térségben alacsony, a régió bizonyos államainak növekvő katonai ereje, az erődemonstrációra, azzal való fenyegetésre és az erő tényleges alkalmazására való hajlandósága miatt nem lehet kizárni a Litvánia ellen irányuló katonai fenyegetést”.³³

Annak ellenére, hogy Oroszországot a balti államok közvetlen fenyegetésnek tekintik, és válaszlépéseket is tesznek a növekvő feszültség és a biztonsági környezet fo-

29 National Security Concept of Estonia (2010), National Defense Strategy of Estonia (2010); State Defense Concept of Latvia (2008), The National Security Concept of the Republic of Latvia (2011), State Defense Concept of Latvia (2012); The Lithuanian National Security Strategy (2005), The Military Strategy of the Republic of Lithuania (2004), Lithuanian Defense Policy White Paper (2006), Lithuanian National Security Strategy (2012), The Military Strategy of the Republic of Lithuania (2012).

30 Riina KALJURAND: Security Challenges of a Small State: the Case of Estonia. In: Raimonds RUBLOVSKIS, Margarita ŠEŠELGYTĒ, Riina KALJURAND: *Defense and Security for the Small: Perspectives from the Baltic States*. Centre for Small State Studies, Institute of International Affairs, 2013, 69.

31 Uo.

32 Lithuanian Defense Policy White Paper [online], 2006. Forrás: Kam.lt [2016. 05. 05.].

33 Lithuanian National Security Strategy [online], 2012. Forrás: Kam.lt [2016. 05. 05.].

kozódó kiszámíthatatlanságának ellensúlyozására, továbbra is nagymértékben függenek a NATO-tagságuk nyújtotta biztonsági garanciáktól, különösen pedig a Washingtoni Szerződés 5. cikkelyétől. Mindhárom balti állam biztonságpolitikája ugyanazon a három alapelven nyugszik: átfogó biztonsági stratégia, kollektív védelem (melyen belül a NATO kiemelt, *primus inter pares*³⁴ biztonságot szavatoló szereplő), valamint az Egyesült Államokkal fenntartott kétoldalú stratégiai partnerség, aminek köszönhetően a balti államok az „új atlantisták” csoportjába tartoznak, és gyakran érvelnek a NATO, különösen pedig az Egyesült Államok szerepe mellett az európai biztonság fenntartása terén. A NATO-t éppen az abban játszott amerikai szerep miatt tekintik legfőbb biztonsági partnerüknek. Mindhárom ország hangsúlyozza, hogy az Egyesült Államokkal való stratégiai partnerség fenntartása a védelem területén alapvető fontosságú államiságuk szempontjából. Mindezek ellenére legfőbb stratégiai partnerük nemegyszer bírálta őket a NATO terheihez való hozzájárulásuk alacsony szintje miatt, amely nem áll összhangban a térség biztonsági problémáival kapcsolatos politikai kommunikációval.

Gyakorlatilag ugyanis a balti államok a NATO katonailag leggyengébb tagjai közé sorolhatók. Hármójuk közül csupán Észtország védelmi kiadásai érik el a NATO által meghatározott, 2%-os GDP-ráfordítási arányt, míg a másik kettő a GDP egy százalékánál kevesebbet költ védelmi kiadásokra. Litvánia védelmi költségvetése a 2004-es, 1,4%-os GDP-arányról 2013-ra 0,8%-ra csökkent, amivel a sereghajtó tagállamok közé volt sorolható. Az a tény, hogy közvetlenül a NATO-tagság elérése után Litvánia ilyen ütemben csökkentette védelmi kiadásait, arra utal, hogy maga a tagság is főleg politikai megfontolásokból fakadó félelmeken alapult. Azt is meg kell azonban említeni, hogy a 2008-as gazdasági világválság alaposan megviselte a balti államokat, aminek következtében mindhármuknak lényegesen le kellett faragniuk költségvetési kiadásait. Ezek a költségvetési elvonások Észtországban három év alatt fokozatosan következtek be, viszont Lettországból és Litvániából gyors, meredek csökkenés volt tapasztalható.³⁵ A régióban Észtország volt az, amely a válság során a legkisebb károkat szenvedte, míg Lettország például arra kényszerült, hogy kétmilliárd eurós gyorssegélyért folyamodjon a Nemzetközi Valutaalaphoz.³⁶ Ez egyben azt is jelentette, hogy közülük csupán Észtország teljesítette a NATO-nak tett politikai vállalását, hogy a védelmi költségeket a GDP 2%-án tartja (rajtuk kívül még Görögország és Nagy-Britannia volt képes erre a szövetségben).³⁷ 2010 végére Észtország képes volt elérni a teljes jogú OECD-tagságot is. Azt is érdemes megemlíteni, hogy pénzügyi nehézségei dacára Észtország 2011-ben az eurót is bevezette.³⁸ (1. táblázat)

34 Margarita ŠEŠELGYTĒ: Lithuania. In: Heiko BIEHL, Bastian GIEGERICH, Alexandra JONAS (eds.): *Strategic Cultures in Europe: Security and Defense Policies Across the Continent*. Potsdam: Springer, 2013, 217–228.

35 Eric J. de BAKKER, Robert BEERES: *A Comparative Financial Analysis of Military Expenditures in the Baltic States, 2000–2010* [online], 2012. Forrás: Baltic Security and Defense Review [2016. 05. 05.] 11.

36 Uo., 8.

37 *Financial and Economic Data Relating to NATO Defense* [online], 2011. Forrás: Nato.int [2016. 05. 05.].

38 Piotr SZYMAŃSKI: *Between continuation and adaptation: The Baltic states' security policy and armed forces* [online], 2015. Forrás: aei.pitt.edu [2016. 05. 05.].

1. táblázat: A balti államok védelmi kiadásai a 2004–2016 közötti időszakban a nemzeti össztermék (GDP) százalékában, illetve nominálértéken, millió dollárban, a SIPRI Évkönyv adatai alapján³⁹

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Litvánia													
GDP %	1,2%	1,2%	1,2%	1,1%	1,1%	1,1%	0,9%	0,8%	0,8%	0,8%	0,8%	1,1%	1,5%
millió \$	418	455	504	550	567	428	357	345	345	357	378	425	574
Lettország													
GDP %	1,7%	1,7%	1,9%	1,7%	1,7%	1,4%	1,1%	1,0%	0,9%	0,9%	0,9%	1,0%	1,6%
millió \$	382	444	559	609	597	379	287	297	273	293	307	254	322
Észtország													
GDP %	1,7%	1,9%	1,9%	2,1%	2,1%	2,3%	1,8%	1,7%	2,0%	2,0%	2,0%	2,05%	2,07%
millió \$	317	395	444	538	519	470	366	389	455	470	496	412	449

Érdekes ezenkívül részleteiben is megnézni, mennyire eltérően oszlottak meg a balti államok védelmi költségvetései a különböző kiadási fejezetekben: a személyi kiadások, infrastruktúra, beszerzés, valamint működési és fenntartási költségek megoszlása terén.⁴⁰ A személyi kiadások között nagy eltérést tapasztalunk: Litvániában például ez tette ki a védelmi kiadások 60%-át,⁴¹ míg az infrastrukturális kiadások szintje alig változott az évek során. A működés-fenntartási és a fegyverrendszerek beszerzését célzó kiadások hullámozó természetűek, mert ezeket jelentősen befolyásolja az állami megrendelések mértéke. A személyi kiadások magas részaránya ugyanakkor megnehezíti azt, hogy komoly változtatásokat hajtsanak végre a teljes védelmi költségvetésben. Ez a megbillent egyensúly a katonai készenlélet hátráltatja, és a balti államok előbb-utóbb rákényszerülnek majd a védelmi kiadások struktúrájának átgondolására.

Egy másik meghatározó kérdés a balti államok katonai potenciálja. Katonai erejük meglehetősen kicsi, és nem képesek arra, hogy huzamos ideig, önállóan ellássák területvédelmi feladataikat egy esetleges agresszió esetén. Ennek oka elsősorban a haderők alacsony létszámában⁴² és gyenge felszereltségében keresendő.

39 Stockholm International Peace Research Institute: SIPRI Yearbook: Armaments, Disarmament and International Security. 2005-2016. Oxford University Press

40 BAKKER, BEERES: *i. m.* 17.

41 Krašto apsaugos ministerijos 2010 m. veiklos ataskaita [Report on the activities of the Ministry of National Defense for 2010], [online], 2010. Forrás: Kam.lt [2016. 05. 05.].

42 Jane's Sentinel Country Risk Assessments Central Europe and Baltic States. United Kingdom: HIS Global Limited, 2011/27.

2. táblázat: A balti államok fegyveres erőinek létszáma⁴³

	Észtország	Lettország	Litvánia
Aktív fegyveres erők létszáma	5250	5870	7880
Tartalékos fegyveres erők létszáma	11 500	11 000	4600

Költségvetési okokból a balti államok légierőinek nincsenek harcoló alakulatai (feladatkörük a kiképzésre és szállításra korlátozódik), szárazföldi haderőik pedig nem rendelkeznek harckocsikkal. Mindhárom országban a szárazföldi erő a legfontosabb haderőnem, melyek gerincét egy-egy dandár jelenti, és csupán korlátozott harckocsi-elhárító és légvédelmi képességekkel rendelkeznek. A korlátozott képességek dacára mindhárom balti állam aktív résztvevője a NATO nemzetközi műveleteinek. Ez a részvétel egyben alapvetően meg is határozta a litván és lett honvédelmi erők fejlesztési irányait: mindkét ország áttért a hivatásos haderőre (a sorkötelezettséget Lettország 2006-ban, Litvánia pedig 2008-ban törölte el), és expedíciós képességeiket a területvédelmi képességek rovására fejlesztették. Mindkét országban a reformok része volt a haderő, a tartalékosok és a területvédelmi erők létszámának csökkentése (Litvánia a területvédelmi erőket 2003-ban beolvasztotta a szárazföldi erőkbe), míg a fejlesztések java a haditengerészetet és a különleges műveleti erőket célozta.⁴⁴ Észtország, bár aktívan rész vett a külföldi missziókban, sokkal óvatosabban követte a NATO katonai doktrínáinak átalakulását. Az ország megmaradt a finn védelmi modell (a totális védelem stratégiája és hivatásokkal kiegészített sorköteles haderő) mellett, megőrizte továbbá a klasszikus területvédelmi erőket is, amelyek diszlokációja az ország adminisztratív felosztását tükrözi.⁴⁵

A balti államok folyamatos küzdelmet folytatnak azért, hogy a területvédelmi képességek megtartása és fejlesztése, az expedíciós feladatok és a korlátozott erőforrások között egyensúlyt teremtsenek. A nagy hangsúlyt kapó orosz fenyegetés ellenére a haderőreformok a hagyományos haderővel szemben a gyorsan bevethető egységeket részesítették előnyben, amelyek egyúttal alkalmasak a NATO különböző nemzetközi műveleteiben való részvételre is. Folyamatosan növelték a nemzetközi katonai műveletekben való részvételüket, és azt még a súlyos pénzügyi válság idején sem csökkentették,⁴⁶ ami komoly terhet rótt nemzeti költségvetéseikre.

Földrajzi helyzetük, korlátozott létszámú haderőik és saját vadászrepülőgépek hiányában a balti államok számára a NATO biztosítja légtérük ellenőrzését és védelmét is. Az úgynevezett balti légtérrendészet (*Baltic Air Policing Mission*) feladatát 2004 óta rotációs rendszerben látja el a többi tagállam a litvániai siauliai légi támaszpontonról. Az érdekeit egyre határozottabban érvényesítő Oroszország miatt egyaránt kiemelt fontosságú a NATO láthatósága és megbízhatósága a térségben. Válaszul a korábban említett orosz

43 International Institute for Strategic Studies: *The Military Balance 2016*, Chapter Four: Europe, Routledge. IISS, London 2016, 91., 114. és 116. oldal

44 SZYMAŃSKI: *i. m.* 2.

45 *The Estonian Defense League Act* [online], 2013. Forrás: riigiteataja.ee [2016. 05. 05.]

46 Margarita ŠEŠELGYTĖ: *A Midget Warrior: Security Choices of Lithuania*. In: Raimonds RUBLOVSKIS, Margarita ŠEŠELGYTĖ, Riina KALJURAND: *Defense and Security for the Small: Perspectives from the Baltic States*. Centre for Small State Studies, Institute of International Affairs, 2013, 34.

erődemonstrációkra, a NATO igyekezett megerősíteni a regionális biztonságot, és biztosítani a balti államokat a szövetség elkötelezettsége felől. Így például a NATO Reagáló Erő (*NATO Response Force – NRF*) 2013-as Steadfast Jazz hadgyakorlata a haderők és a NATO parancsnoki struktúra, vezetés-irányítási szervezetek személyzetének próbája is volt, azt bizonyítandó, hogy azok szükség esetén képesek az NRF erők bevetésére.⁴⁷

A fordulópontra: az ukrán háború

A balti államok folyamatos biztonsági aggályai dacára, és annak ellenére, hogy már az orosz–grúz háború is fordulópontra jelentett a posztszovjet térség biztonságát illetően, a fenyegetettségpercepciók és katonai stratégiák teljes újraértékelését a 2014-es ukrán politikai és katonai válság váltotta ki. Ebből a szempontból fontos megjegyezni, hogy a megváltozott biztonsági környezetre tekintettel a litván parlament 2015-ben egy új Nemzeti Biztonsági Stratégiát⁴⁸ fogadott el, illetve 2016. március 18-án életbe lépett az ország új Katonai Stratégiája is.⁴⁹ Ezek az új stratégiai dokumentumok – a grúziai és ukrán események miatt – a fenyegetések és kihívások között megemlítik a nem hagyományos fenyegetéseket, illetve a társadalmak radikalizálódásának veszélyét is. Jouzas Olekas litván védelmi miniszter szavait idézve: „A biztonsági kérdések és a Litván Védelmi Erők ebből fakadó feladatai tekintetében a 2012-es katonai stratégia már nem volt mérvadónak tekinthető.”⁵⁰ Az ukrán háború kitörése, illetve a Krim félsziget annektálása rákényszerítette a balti államokat arra, hogy fokozott figyelmet fordítsanak a katonai képességeik megerősítését célzó gyakorlati intézkedésekre. A litván, lett és észt biztonságpolitikát és haderőt érintő változások között kiemelt jelentőségű a védelmi kiadások növelése, a hadseregek és területvédelmi erők létszámának növelése, a modernizációs programok felgyorsítása és – Litvánia esetében – a sorkötelezettség visszaállítása.

Növekvő katonai kiadások

Válaszul az ukrán orosz beavatkozásra, Litvánia és Lettország 2014-ben kötelezte magát, hogy védelmi kiadásait legkésőbb 2020-ra a GDP 2%-ára emelik (jelenleg mindkét kormány azt tervezi, hogy már 2018-ra eléri ezt a szintet).⁵¹ 2004-ben Litvánia a GDP-je 0,8%-át, míg Lettország 0,9%-át fordította védelemre. Észtország – a NATO-ajánlásokkal összhangban – 2012 óta a GDP 2%-án tartja védelmi kiadásait. A 2015-ös költségvetések a régió mindhárom országában a védelmi kiadások további növekedését mutatják (2014-hez képest): a növekedés Észtországban 7,3 %, Lettországban 14,9 %, Litvániában pedig rendkívül magas, 50% volt.⁵² Az államok függetlenné válása óta első ízben és az egy évtizedes folyamatos lefaragások után most jól látszik, hogy a baltiak ezúttal valóban komolyan veszik az orosz fenyegetést. Úgy tűnik, hogy a védelmi költségvetések emelését

47 RUBLOVSKIS: *i. m.* 184–185.

48 Saeima adopts National Security Concept [online], 2015. 11. 26. Forrás: Saeima.lv [2016. 05. 05.].

49 The Military Strategy of the Republic of Lithuania 2016 [online], 2016. Forrás: Kam.lt [2016. 05. 05.].

50 Lithuania approves new military strategy [online], 2016. Forrás: Army-technology.com [2016. 05. 05.].

51 Bengt-Göran BERGSTRAND: Military Expenditure Trends in the Baltic Sea States. *FOI MEMO 5544*, 2015.

52 Military spending in Europe in the wake of the Ukraine crisis [online], 2015. Forrás: sipri.org [2016. 05. 05.].

célzó ambiciózus tervek megvalósítása jó úton halad: 2016-ban Lettország 46%-kal növelte védelmi kiadásait, amelyek így elérték a nemzeti össztermék 1,6%-át,⁵³ míg Litvánia a 33%-os növelés után elérte a GDP 1,5%-át.⁵⁴ Észtország 2016-ban 9%-kal növelte védelmi kiadásait, és már ezzel is túllépi 2%-os vállalását.⁵⁵

Haderőfejlesztési programok

Az ukrán konfliktus nyomán megindultak a tárgyalások a területvédelmi erők reformjáról is. Észtországban széles egyetértés van abban, hogy meg kell őrizni a sorkötelezettséget, és nem kívánnak változtatni azon, hogy a Kaitseliit hagyományosan önkéntes alakulat.⁵⁶ Tallinn éppen ezért nem módosította a haderő 2022-ig szóló eredeti fejlesztési terveit. Az abban foglalt főbb szempontok között szerepel a haderő létszámának 30 000 főre növelése, valamint az, hogy a zászlóalj méretű alakulatokat könnyebben mozgósítható, a helyi közösségekből toborzott századok váltsák fel. Ugyanakkor – a területvédelmi erők reakcióidejének lerövidítése érdekében – megnövelték azoknak az önkénteseknek az arányát, akik otthon is tarthatnak fegyvert és lőszert (a megcélzott arány 70%).⁵⁷

Lettországban a védelmi minisztérium egyik fő célkitűzése a Zemessardze (Nemzeti Gárda) reformja és korszerűsítése. Ennek két oka is van: egyrészt az elmúlt években az alakulat alulfinanszírozott volt, másrészt az ország növelni szeretné a tartalékos alakulatok létszámát. 2018-ig Lettország 18 új, magasabb készségű és gyorsabb reakcióidejű Zemessardze-alakulatot kíván létrehozni.⁵⁸ Ezen túlmenően a területvédelmi erők jobb kiképzést és felszerelést kapnak majd. A haderő szerkezeti átalakítási tervei között szerepel a reguláris hadsereg létszámának 5300-ról 6000-re növelése 2018-ig, míg a területvédelmi erők létszámát 2020-ig 8000-ről 12 000-re emelik.⁵⁹

Litvánia elsősorban azzal válaszolt a térségben megnövekedett bizonytalanságra, hogy létrehozott egy gyorsreagálású erőt. 2014-ben Litvánia volt az első olyan NATO-tagállam, amely ilyen alakulatokat hozott létre: a haderőből 2500 főt jelöltek ki erre a célra (a szárazföldi erők két, egyenként 800 fős zászlóalját, melyeket légi, különleges és logisztikai támogatással egészítettek ki).⁶⁰ A litván védelmi minisztérium közlése szerint bizonyos egységek a parancs kiadásától számított két órán belül bevetésre készek. Ennek az alakulatnak a létrehozását nemcsak az a félelem indokolta, hogy a NATO hasonló alakulatai csak a tervezettnél később jönnek majd létre, hanem az is, hogy Litvánia egyúttal bizonyítani is akarta a NATO-nak, hogy kész nagyobb szerepet vállalni a saját és a térség biztonságának megőrzésében. A gyorsreagálású erők létrehozásáról szóló vita során hangsúlyozták a te-

53 Alessandro MARRONE, Olivier De FRANCE, Daniele FATTIBENE (eds.): *Defense Budgets and Cooperation in Europe: Developments, Trends and Drivers* [online], 2016. Forrás: lai.it [2016. 05. 05.] 13.

54 Uo., 14.

55 Uo., 13.

56 Estonian Long Term Defense Development Plan 2009-2018 [online], 2009. 01. 22. Forrás: Kmin.ee [2016. 05. 05.]; National Defense Development Plan 2013-2022 [online], 2013. 01. 24. Forrás: Kaitseministerium.ee [2016. 05. 05.].

57 Home guard wants more servicemen to store weapons at home. *ERR*, 2015. 02. 04.

58 18 rapid response units to be created in National Guard [online], 2014. 07. 30. Forrás: News.err.ee [2016. 05. 05.].

59 Piotr SZYMAŃSKI, Justyna GOTKOWSKA: *The Baltic states' Territorial Defense Forces in the face of hybrid threats* [online], 2015. Forrás: Osw.waw.pl [2016. 05. 05.] 4.

60 Lithuania starts forming rapid response force [online], 2014. 11. 03. Forrás: En.delfi.lt [2016. 05. 05.].

rületvédelmi erők – köztük helyi önkéntes alakulatok – jelentőségét is, ezek ugyanis egy konfliktus kezdő szakaszában sokkal alkalmasabbak a valós fenyegetés felmérésére. Fontos továbbá megemlíteni, hogy Litvánia 2014-ben módosította a fegyveres erők békeidőben történő bevetését szabályozó törvényt.⁶¹ Ha idegen fegyveresek jelennek meg Litvánia területén, a köztársasági elnök a parlament jóváhagyása nélkül is engedélyezheti a fegyveres erők bevetését (azaz szükségállapotot hirdethet ki). Ezen túlmenően 2015 februárjában ötéves időtartamra újra bevezették a sorkötelezettséget, ami azt jelenti, hogy mintegy 3000, 19 és 27 év közötti személy teljesít majd kilenc hónapos katonai szolgálatot.⁶² Ez a döntés lehetővé teszi, hogy megnöveljék a hadsereg létszámát (2021-ig megduplázzák), újjáépítsék a tartalékos rendszert és megalakítsanak egy újabb gyalogsági dandárt.

Modernizációs programok

A megemelt védelmi költségvetésnek köszönhetően a balti államok újabb haditechnikai beszerzéseket is elindíthatnak. Így például 2014–2015-ben sor került nehézfegyverek beszerzésére is: Észtország – amely mintegy 40 millió eurót irányzott elő új fegyverek, felszerelés és lőszer vásárlására⁶³ – 44 CV-9035NL gyalogsági harcjárművet vásárolt Hollandiától.⁶⁴ Lettország 123 CVR (T) páncélozott harcjárművet vásárolt az Egyesült Királyságtól, továbbá – egy nagyobb szabású védelmi befektetési program részeként – harckocsi-elhárító fegyvereket és logisztikai járműveket is vett.⁶⁵ Litvánia 21 PzH 2000-es önjáró löveget szerzett be Németországtól, Lengyelországtól pedig GROM típusú hordozható légvédelmi rakétarendszereket.⁶⁶ A balti államok többet költenek korai előrejelző rendszerekre és korszerűbb légtérfigyelő rendszerekre is. Lettország például 2015-ben három, közepes hatósugarú TPS-77 típusú többfunkciós radart vásárolt,⁶⁷ Litvániában pedig 2016 után további három, új generációs, 3D nagy hatótávolságú radar rendszerbe állítását tervezik.⁶⁸ Észtország még 2009-ben, Finnországgal közösen vásárolt három, Ground Master 403 nagy hatótávolságú radart.⁶⁹ Itt meg kell említeni Lettország és Litvánia közötti együttműködést is, hiszen 2015-ben a két ország döntött arról, hogy közösen szereznek be új légvédelmi rendszereket.⁷⁰

A fent említett beszerzéseken túl a balti államok többet fektetnek be a katonai infrastruktúra és logisztika fejlesztésébe is. Ezen a téren a legfontosabb a légitámaszpontok (Siauliai, Lielvarde, Amari), laktanyák és raktárak korszerűsítése, valamint a gyakorlóterek (Pabrade, Rukla, Adazi, Kuusalu, Tapa) kibővítése.⁷¹ Az ukrán konfliktus nyomán felgyorsították a

61 New Statute on Use of Military Force will allow to immediately use Armed Forces in response to non-conventional threats in peacetime' [online], 2014. 12. 16. Forrás: Kam.lt [2016. 05. 05.].

62 Lithuania to reinstate compulsory military service amid Ukraine tensions [online], 2015. 02. 24. Forrás: Theguardian.com [2016. 05. 05.].

63 SZYMAŃSKI: *i. m.* 5.

64 Uo., 4.

65 The Military Balance Chapter Four: Europe, Routledge. *IISS*, London 2016. 114.

66 SZYMAŃSKI: *i. m.* 5.; The Military Balance Chapter Four: Europe, 116.

67 SZYMAŃSKI: *i. m.* 5.

68 Ezek beszerzését, a NATO integrált légvédelmi rendszerének fejlesztéseként közösen finanszírozza a NATO Kommunikációs és Információs Ügynöksége, valamint Támogató és Beszerzési Ügynöksége. Lásd SZYMAŃSKI: *i. m.*

69 SZYMAŃSKI: *i. m.* 4.

70 The Military Balance Chapter Four: Europe, *i. m.* 116.

71 SZYMAŃSKI: *i. m.* 4.

kulcsfontosságú fejlesztéseket, így egy új légitámaszpontot létesítettek Amariban, amely a litvániai Siauliai mellett a NATO baltikumi légtérrendészeti műveleteinek ad otthont.

Am még a megemelt védelmi költségvetések, az új beszerzések és a haderők létszámának emelése sem elégséges ahhoz, hogy a balti államok teljes mértékben ellensúlyozni tudják a biztonsági környezet negatív változásait. A balti államok fegyveres erői fejlődésének dinamikája nagymértékben függ majd a gazdasági helyzettől, amely meghatározza a védelmi költségvetéseik méretét is. Ugyanebben az összefüggésben a demográfiai trendeket is figyelembe kell venni, mert a lakosság létszámának folyamatos csökkenése például komolyan befolyásolhatja a balti haderők létszámának feltöltését.

Nemzetközi garanciák

Az ukrán válság hatására – amelyet a vezető nagyhatalmak a hidegháború után kialakult európai biztonsági architektúra megbontásaként értelmeztek – a NATO növelte jelenlétét a kelet-közép-európai térségben, különösen pedig a Baltikumban. Fontos megjegyezni, hogy Oroszország fellépése nyomán a balti államok szövetséges csapatok állandó jellegű állomásoztatását szorgalmazták területükön. 2015 májusában a balti államok fegyveres erőinek főparancsnokai azt kérték a Szövetséges Erők Európai Főparancsnokságától, hogy telepítsenek területükre egy dandárnyi haderőt (országoként egy-egy zászlóalj),⁷² annak dacára, hogy a NATO és az Oroszországi Föderáció közötti Alapokmány tiltja a NATO-erők állandó állomásoztatását Közép- és Kelet-Európában. Mivel azonban egyelőre nem tervezik állandó NATO-támaszpontok létrehozását a térségben, a szövetségesek számos egyéb intézkedéssel igyekeztek biztosítani a baltiakat a NATO elkötelezettségéről.

A NATO intézkedéseinek legtevékenyebb előmozdítója az Egyesült Államok volt, amely katonai intézkedésekkel is igyekezett biztosítani közép- és kelet-európai szövetségeseit. Barack Obama amerikai elnök 2014. szeptemberi észtországi látogatását olyan jelként üdvözlötték, amely bizonyította, hogy az Egyesült Államok elkötelezett marad a balti térség mellett, amennyiben azt fenyegetés érné.⁷³ Ezzel valamelyest sikerült eloszlatni azokat az aggályokat, hogy Washington szemében Kelet-Közép-Európa és a balti térség jelentősége háttérbe szorult volna azzal, hogy az Egyesült Államok számára az Ázsia felé fordulás⁷⁴ jegyében a csendes-óceáni térség külpolitikai prioritássá vált. Kelet-közép-európai szövetségesei biztosítása érdekében az Egyesült Államok kialakította az *Operation Atlantic Resolve* műveletet és a *European Reassurance Initiative* (ERI) nevű, egymilliárd dollár költségvetésű kezdeményezést az alábbi célok mentén:⁷⁵

- egész Európában, de különösen az új NATO-tagállamok területén fokozzák a hadgyakorlatokat, kiképzéseket és az amerikai jelenlétet;

72 Richard MILNE: *Baltics Urge NATO to Base Permanent Force in Region* [online], 2014. 04. 09. Forrás: Ft.com [2016. 05. 05.]; *Ilves calls for permanent NATO force in Estonia* [online], 2015. 04. 13. Forrás: bnn.news.com [2016. 05. 05.]

73 SCHNEIDER, CHEUNG: *i. m.*

74 2012-ben „Pivot to Asia”, később „Transition” néven jelent meg az amerikai külpolitikai stratégiában.

75 *Fact Sheet: European Reassurance Initiative and Other U.S. Efforts in Support of NATO Allies and Partners* [online], 2014. 06. 03. Forrás: Whitehouse.gov [2016. 05. 05.] Bővebben a két nemzetközi programról lásd ETL. Alex: Az elretten-tés látszata: az Operation Atlantic Resolve. *Nemzet és Biztonság*, 9. évf., 2016/3, 75–85.

- növelik az Egyesült Államok képességét arra, hogy gyorsabban reagálhasson olyan esetekben, amikor a NATO-szövetségeseknek Európában van szükségük támogatásra, így például fokozzák az európai logisztikai fogadópontok és a katonai infrastruktúrák működésének hatékonyságát, illetve előretolt eszközkészleteket telepítenek egyes kelet-közép-európai országok területére;
- az Egyesült Államok haditengerészete nagyobb létszámban vesz részt a NATO tengeri műveleteiben és hadgyakorlataiban, beleértve a fekete-tengeri és balti-tengeri huzamosabb jelenlétet.

A balti államok biztosítását célzó közvetlen lépések között szerepelnek a következők: az Egyesült Államok a már meglévő katonai jelenlétét kiegészíti, és további harckocsikat küld Lettországba.⁷⁶ Az Egyesült Államok 24,7 millió dollárt jelölt ki az észtszázági Amari légitámaszpont bővítésére és az infrastruktúra korszerűsítésére.⁷⁷ Ezen túlmenően hat F-15-ös harci repülőgéppel egészítették ki a baltikumi légtérrendészeti műveletben részt vevő erőket, valamint egyenként 150 ejtőernyőst telepítettek Lengyelországba, Litvániába, Lettországba és Észtországba.⁷⁸ Az amerikai védelmi minisztérium négy aknakeresővel és egy támogató hajóval növelte haditengerészeti jelenlétét a Fekete- és a Balti-tengeren.⁷⁹

A 2014. szeptemberi walesi NATO-csúcstalálkozót a balti államok szempontjából történelmi jelentőségűnek minősíthetjük, mert „negyed század után első ízben a szövetség ismét kelet felé fordította a tekintetét”.⁸⁰ A NATO Készenléti Akcióterve egységes és átfogó csomagba foglalta a szövetség keleti határain a biztonsági környezetben beállt változásokra adandó válaszait, és többek között a következő kézzelfogható lépésekről⁸¹ döntöttek:

- részletesebb válságkezelési tervek kidolgozása, amelyeket az újonnan felmerülő biztonsági fenyegetések fényében rendszeresen frissítenek;
- állandó vezetés-irányítási NATO-alegységek, járművek, fegyverzet és egyéb felszerelés telepítése Lengyelországba, Észtországba, Lettországba, Litvániába és Romániába a NATO Magas Készenléti Erők szükség szerinti alkalmazásának elősegítésére;
- 4000 fős, kettő-öt napon belül telepíthető, Nagyon Magas Készenléti Összhaderőnemi Erő létrehozása.

A fenyegetettséggel való közös szembenézés ahhoz is hozzájárult, hogy a NATO-szövetségesek és -partnerországok nagyobb hajlandóságot mutattak a növekvő számú hadgyakorlatban való részvételre. Így rendezték meg 2014 novemberében kilenc szövetséges állam összesen 2500 katonájának részvételével az Iron Sword 2014 hadgyakorlatot Litvániában, amely a NATO addigi legnagyobb művelete volt az országban.⁸² 2015 márciusában az Egyesült Államok és Észtország közös hadgyakorlata zajlott, amelyet Jaak Tarien, az észti légierő főparancsnoka úgy értékelt, hogy „ez egyértelmű jele annak, hogy szövetségesünk,

76 Additional tanks and armoured vehicles to arrive in Latvia from USA [online], 2015 .03. 04. Forrás: bnn.news.com [2016. 05. 05.].

77 Fanny LUNDGREN: The Baltic States Perception of Russia [online], 2015. Forrás: BA Thesis, Linnaeus University [2016. 05. 05.] 29.

78 BELKIN et al: *i. m.* 4.

79 Adrian CROFT: NATO to Send Ships to Baltic to Bolster Defense of Eastern European Allies [online], 2014. 04. 17. Forrás: Reuters.com [2016. 05. 05.].

80 Matthias BIERI: NATO after Wales: Dealing with Russia – Next Steps [online], 2014. Forrás: Css.ethz.ch [2016. 05. 05.].

81 NATO Wales Summit Declaration [online], 2014. 09. 05. Forrás: Nato.int [2016. 05. 05.].

82 Iron Sword 2014 [online], 2014. 11. 06. Forrás: Kariuomene.kam.lt [2016. 05. 05.]

az Egyesült Államok hosszú távra tervezi észtországi jelenlétét és rendszeresen lesznek majd itt hasonló hadgyakorlatok.⁸³ Végül meg kell említenünk a leglátványosabb hadgyakorlatot, a BALTOPS 2015-öt, amely 2015. június 5. és 20. között zajlott le 49 hadihajó, 61 repülőgép, egy tengeralattjáró és 5600 katona részvételével. A hadgyakorlat Lengyelországban, Svédországban, Németországban és a Balti-tengeren zajlott a következő országok részvételével: Belgium, Dánia, Észtország, Finnország, Grúzia, Hollandia, Kanada, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Németország, Norvégia, Svédország és Törökország.⁸⁴

A különösen a Balti-tenger térségében megnövekedett orosz katonai jelenlét és tevékenység kiemelt fontosságúvá teszi az északi–balti védelmi együttműködés és biztonságpolitikai párbeszéd erősítését. A balti államokkal fennálló északi szolidaritás jól tükröződik egy 2015. áprilisi politikai nyilatkozatban, amelyben az északi államok kijelentették, hogy Oroszország komoly fenyegetést jelent, és készen állnak a balti államokkal való együttműködésre és azok megsegítésére, amennyiben igényelnék ezt.⁸⁵ Nem ez volt az északi–balti együttműködés első lépése, 2012-ben ugyanis a balti államokat első alkalommal hívták meg a NORDEFECO (Északi Védelmi Együttműködés) ülésére. Tény azonban az is, hogy a szorosabb vagy fokozottabb együttműködésnek komoly akadályai is vannak. A legnagyobb ezek közül, hogy a nyolc érintett tagállam közül hat a NATO tagja. Miután a NATO-t tekintik az európai katonai szolidaritás és kollektív védelem első számú szervezetének, a hat NATO-tagállam egyike sem szeretné, hogy a NORDEFECO-együttműködés lépjen a NATO helyébe. Habár az északi-balti biztonsági és védelmi együttműködés igen hasznos lehet a balti államok számára, legfeljebb csak kiegészítheti a szélesebb NATO-szövetséget és az Egyesült Államok elkötelezettségét a balti államok megvédésére.

Az említett nehézségek dacára is akad néhány példa az igen értékes északi–balti együttműködésre. Ilyen például az egyik legsikeresebb regionális együttműködés, a közösen működtetett Baltic Defense College, mely az északi államok kezdeményezésére és finanszírozásával létrejött védelmi akadémia.⁸⁶ Továbbá a térségben megnövekedett orosz propaganda és katonai jelenlét miatt komoly erőfeszítéseket tettek az államok közötti kommunikáció fejlesztésére is,⁸⁷ hogy fokozzák a térségben az átláthatóságot és a biztonsági helyzet kölcsönös megértését. Emellett a határokon átnyúló kiképzésnek is vannak biztató példái, hiszen az északi légierők heti rendszerességgel végeznek ilyeneket. A rendszer ráadásul nyitott a nem északi államok számára is, így például 2015-ben az Egyesült Államok többször is részt vett ilyen közös gyakorlatokon. A politikai döntés megszületése után 2016-ban meghívták Hollandiát, Lengyelországot, Németországot és az Egyesült Államokat is az ilyen jellegű gyakorlatokban történő részvételre.⁸⁸

83 Estonian Air Force's biggest ever joint exercise with US set to begin [online] 2015. 03. 19. Forrás: Baltictimes.com [2016. 05. 05.]

84 Jan Joel ANDERSSON: Defense: Solidarity, Trust and Threat Perception [online], 2015. 07. 01. Forrás: Iss.europa.eu [2016. 05. 05.]

85 Nordic countries: Russia has become the largest threat to Europe's security [online], 2015. 04. 10. Forrás: bnn.news.com [2016. 05. 05.]

86 Arunas MOLIS: Standpoint of the Baltic States towards NATO and ESDP: The Russian Factor [online], 2008. Forrás: Lithuanian Foreign Policy Review [2016. 05. 05.]

87 NORDEFECO Annual Report 2015 [online], 2016. Forrás: Government.se [2016. 05. 05.] 8.

88 Uo., 9.

Következtetések

2014 óta Európa biztonsági környezete jelentősen átalakult. Bár Oroszország Ukrajna elleni agressziója mindenképpen biztonsági kihívást jelent, egyben lehetőséget is nyújt a sebezhetőségeket orvosló reformok végrehajtására. Másképpen szólva, a biztonsági válság felfogható katalizátornak is, amely arra ösztönzi az érintett országokat és illetékes nemzetközi szervezeteket, hogy nagyobb figyelmet fordítsanak a biztonságukat befolyásoló ügyekre. A balti államok aggodalmainak két fő forrása az ellenséges orosz akciók eszkalálódásának lehetősége, illetve az a kérdés, hogy a NATO mennyiben hajlandó segítséget nyújtani a szövetséges balti államoknak. Bár egy közvetlen orosz katonai támadás valószínűsége továbbra is csekély, a hibrid hadviselés és destabilizáció komoly kihívást jelenthet a balti államok számára. Éppen ezért Litvánia, Lettország és Észtország is a különleges műveleti erők további fejlesztését kezdeményezte, hiszen ezek rövid reakcióideje provokáció vagy szabotázsakciók esetén elejét veheti az adott konfliktus eszkalálódásának.

Az Ukrajnát ért orosz agresszió egyben fel is gyorsította a balti államok katonai képességnövelését célzó döntéseket, amelyek más körülmények között politikailag nehezen keresztülvihető és népszerűtlenek is lettek volna. A védelmi kiadások emelése melletti elköteleződés és a védelmi célú beszerzések növekedése tagadhatatlan. Jelenleg mindhárom balti államban erős a politikai akarat a katonai képességek következetes fejlesztésére, és a társadalom is egyre inkább érdekeltté válik a biztonsági kérdésekben, ami jól tetten érhető például az önkéntes nemzeti gárdák létszámnövekedésében. A balti államok haderőiben most tapasztalható változások várhatóan akár egy évtizedig is kitarthatnak, még akkor is, ha az orosz–ukrán konfliktusban enyhülés következne be.

Ezen túlmenően a balti államok Oroszországgal kapcsolatos történelmi tapasztalatai és a közös fenyegetettségérzet fokozták a háromoldalú katonai együttműködések is – igaz, egyelőre csak korlátozott mértékben. Másfelől a balti államok között szorosabb együttműködés született bizonyos területeken, így például a kiberbiztonság és az információegosztás terén. 2016-ban egy közös balti zászlóalj (a békefenntartó feladatokat ellátó BALTBAT) lép majd szolgálatba a NATO Reagáló Erő keretein belül.⁸⁹

A pénzügyi nehézségek és a balti államok eltérő haderőfejlesztési prioritásai azonban gátat is szabnak az együttműködésnek. A most zajló tenderek jól mutatják, hogy a három állam nem hangolja össze sem a modernizációs programjait, sem a fegyverzet és felszerelések beszerzését, hanem például különböző nyugati partnerek által biztosított, eltérő típusú harcjárművekkel gépesítik gyalogságaikat, különböző típusú hordozható légvédelmi rakétarendszereket és egyéb harc felszereléseket vásároltak.

FELHASZNÁLT IRODALOM

NATO justified in reinforcing defense of Allies, Secretary General says in visit to Poland [online], 2014. 05.

07. Forrás: Nato.int [2016. 05. 05.]

Julie PACE: Obama: Russia threatens peace in Europe [online], 2015. 09. 03. Forrás: Pbs.org [2016. 05. 05.]

⁸⁹ SZYMAŃSKI: *i. m.* 8.

- Speech by Federal Chancellor Angela Merkel at the Lowy Institute for International Policy [online], 2014. 11. 07. Forrás: Bundesregierung.de [2016. 05. 05.].
- Jeremy BENDER: Estonian President: Europe's Security Architecture 'Has Collapsed' [online], 2014. 09. 19. Forrás: Business insider [2016. 05. 05.].
- Rayyan SABET-PERRY: Lithuania President calls Russia a 'terrorist state' [online], 2014. 11. 20. Forrás: The Baltic Times [2016. 05. 05.].
- Thomas SCHENIDER, Thanakorn CHEUNG: The Crisis in Ukraine: An Estonian Perspective [online], 2015. Forrás: Kas.de [2016. 05. 05.].
- Sarah Jacqueline SCOTT: Conflicting Conceptions of Security in NATO: The Baltic Stance on Tactical Nuclear Weapons Reductions and its Impact on Alliance Cohesion and Strategy [online], 2014. Forrás: Ruor.uottawa.ca [2016. 05. 05.].
- Paul BELKIN, Derek E. MIX, Steven WOEHLER: NATO: Response to the Crisis in Ukraine and Security Concerns in Central and Eastern Europe [online], 2014. Forrás: Fas.org [2016. 05. 05.].
- Official statement by Chief Counsellor (Department for Relations with the Compatriots Abroad) Smirnova T.: "State policy of the Russian federation in respect of compatriots living abroad" [online], 2013. Forrás: Iom.int [2016. 05. 05.].
- Juris KAZA, Liis KANGSEPP: Baltic Countries Fear Impact of Russian Food Sanctions on Business [online], 2014. 08. 07. Forrás: Wsj.com [2016. 05. 05.].
- Elisabeth BRAW: Bully in the Baltics: The Kremlin's Provocation [online], 2015. Forrás: Worldaffairsjournal.org, [2016. 05. 05.].
- Raimonds RUBLOVSKIS: Latvian Security and Defense Policy within the Twenty - First Century Security Environment [online], 2013–2014. Forrás: Degruyter.com [2016. 05. 05.].
- János DEÁK: The Military Significance of Kaliningrad. *Hadtudományi Szemle*, 2. évf., 2009/1.
- Tony WESOŁOWSKY: Kaliningrad, Moscow's Military Trump Card [online], 2015. 02. 19. Forrás: Rferl.org [2016. 05. 05.].
- Ahto LOBJAKAS: Estonia [online], 2015. Forrás: eu-28watch.org [2016. 05. 05.].
- CSIKI Tamás, TÁLAS Péter, VARGA Gergely: A NATO walesi csúcstalálkozásának napirendje és értékelése. *Nemzet és Biztonság*, 8. évf., 2014/4, 112–128.
- Agnia GRIGAS: Legacies, Coercion and Soft Power: Russian Influence in the Baltic States [online], 2012. 08. 01. Forrás: Chathamhouse.org [2016. 05. 05.].
- Latvians reject Russian as official language [online], 2012. 02. 19. Forrás: theguardian.com [2016. 05. 05.].
- Apklausza: 44 proc. Didmiesciu gyventoju mano, kad didžiausia gresme Lietuvai kelia Rusija [Survey: 44% of the population thinks Russia poses the greatest threat], [online], 2007. 07. 10. Forrás: Delfi.lt [2016. 05. 05.].
- Apklausza: Lietuva gintu 60 proc. šalies vyru [Survey: 60% of the male population would defend Lithuania], [online] 2012. 01. 03. Forrás: Delfi.lt [2016. 05. 05.].
- Gallup World Poll [online], 2015. Forrás: Gallup.com [2016. 05. 05.].
- National Security Concept of Estonia (2010), National Defense Strategy of Estonia (2010); State Defense Concept of Latvia (2008), The National Security Concept of the Republic of Latvia (2011), State Defense Concept of Latvia (2012); The Lithuanian National Security Strategy (2005), The Military Strategy of the Republic of Lithuania (2004), Lithuanian Defense Policy White Paper (2006), Lithuanian National Security Strategy (2012), The Military Strategy of the Republic of Lithuania (2012).
- Riina KALJURAND: Security Challenges of a Small State: the Case of Estonia. In: Raimonds RUBLOVSKIS, Margarita ŠEŠELGYTĖ, Riina KALJURAND: *Defense and Security for the Small: Perspectives from the Baltic States*. Centre for Small State Studies, Institute of International Affairs, 2013.
- Lithuanian Defense Policy White Paper [online], 2006. Forrás: Kam.lt [2016. 05. 05.].
- Lithuanian National Security Strategy [online], 2012. Forrás: Kam.lt [2016. 05. 05.].
- Margarita ŠEŠELGYTĖ: Lithuania. In: Heiko BIEHL, Bastian GIEGERICH, Alexandra JONAS (eds.): *Strategic Cultures in Europe: Security and Defense Policies Across the Continent*. Potsdam: Springer, 2013, 217–228.
- Eric J. de BAKKER, Robert BEERES: A Comparative Financial Analysis of Military Expenditures in the Baltic States, 2000-2010 [online], 2012. Forrás: Baltic Security and Defense Review [2016. 05. 05.] 11.

- Financial and Economic Data Relating to NATO Defense [online], 2011. Forrás: Nato.int [2016. 05. 05.].
- Piotr SZYMAŃSKI: *Between continuation and adaptation: The Baltic states' security policy and armed forces* [online], 2015. Forrás: aei.pitt.edu [2016. 05. 05.].
- Krašto apsaugos ministerijos 2010 m. veiklos ataskaita [Report on the activities of the Ministry of National Defense for 2010], [online], 2010. Forrás: Kam.lt [2016. 05. 05.].
- Jane's Sentinel Country Risk Assessments Central Europe and Baltic States. United Kingdom: *HIS Global Limited*, 2011/27.
- The Estonian Defense League Act [online], 2013. Forrás: riigiteataja.ee [2016. 05. 05.].
- Margarita ŠEŠELGYTĖ: A Midget Warrior: Security Choices of Lithuania. In: Raimonds RUBLOVSKIS, Margarita ŠEŠELGYTĖ, Riina KALJURAND: *Defense and Security for the Small: Perspectives from the Baltic States*. Centre for Small State Studies, Institute of International Affairs, 2013.
- Saeima adopts National Security Concept [online], 2015. 11. 26. Forrás: Saeima.lv [2016. 05. 05.].
- The Military Strategy of the Republic of Lithuania 2016 [online], 2016. Forrás: Kam.lt [2016. 05. 05.].
- Lithuania approves new military strategy [online], 2016. Forrás: Army-technology.com [2016. 05. 05.].
- Bengt-Göran BERGSTRAND: Military Expenditure Trends in the Baltic Sea States. *FOI MEMO 5544*, 2015.
- Military spending in Europe in the wake of the Ukraine crisis [online], 2015. Forrás: sipri.org [2016. 05. 05.].
- Alessandro MARRONE, Olivier De FRANCE, Daniele FATTIBENE (eds.): *Defense Budgets and Cooperation in Europe: Developments, Trends and Drivers* [online], 2016. Forrás: Iai.it [2016. 05. 05.] 13.
- Estonian Long Term Defense Development Plan 2009-2018 [online], 2009. 01. 22. Forrás: Kmin.ee [2016. 05. 05.].
- National Defense Development Plan 2013-2022 [online], 2013. 01. 24. Forrás: Kaitseministerium.ee [2016. 05. 05.].
- Home guard wants more servicemen to store weapons at home. *ERR*, 2015. 02. 04.
- 18 rapid response units to be created in National Guard [online], 2014. 07. 30. Forrás: News.err.ee [2016. 05. 05.].
- Piotr SZYMAŃSKI, Justyna GOTKOWSKA: *The Baltic states' Territorial Defense Forces in the face of hybrid threats* [online], 2015. Forrás: Osw.waw.pl [2016. 05. 05.].
- Lithuania starts forming rapid response force [online], 2014. 11. 03. Forrás: En.delfi.lt [2016. 05. 05.].
- New Statute on Use of Military Force will allow to immediately use Armed Forces in response to non-conventional threats in peacetime' [online], 2014. 12. 16. Forrás: Kam.lt [2016. 05. 05.].
- Lithuania to reinstate compulsory military service amid Ukraine tensions [online], 2015. 02. 24. Forrás: Theguardian.com [2016. 05. 05.].
- The Military Balance Chapter Four: Europe, Routledge. *IISS*, London 2016. 114.
- Richard MILNE: *Baltics Urge NATO to Base Permanent Force in Region* [online], 2014. 04. 09. Forrás: Ft.com [2016. 05. 05.].
- Ilves calls for permanent NATO force in Estonia [online], 2015. 04. 13. Forrás: bnn.news.com [2016. 05. 05.].
- Fact Sheet: European Reassurance Initiative and Other U.S. Efforts in Support of NATO Allies and Partners [online], 2014. 06. 03. Forrás: Whitehouse.gov [2016. 05. 05.].
- ETL Alex: Az elrettentés látszata: az Operation Atlantic Resolve. *Nemzet és Biztonság*, 9. évf., 2016/3, 75–85.
- Additional tanks and armoured vehicles to arrive in Latvia from USA [online], 2015. 03. 04. Forrás: bnn.news.com [2016. 05. 05.].
- Fanny LUNDGREN: *The Baltic States Perception of Russia* [online], 2015. Forrás: BA Thesis, Linnaeus University [2016. 05. 05.] 29.
- Adrian CROFT: *NATO to Send Ships to Baltic to Bolster Defense of Eastern European Allies* [online], 2014. 04. 17. Forrás: Reuters.com [2016. 05. 05.].
- Matthias BIERI: *NATO after Wales: Dealing with Russia – Next Steps* [online], 2014. Forrás: Csw.ethz.ch [2016. 05. 05.].
- NATO Wales Summit Declaration [online], 2014. 09. 05. Forrás: Nato.int [2016. 05. 05.].
- Iron Sword 2014 [online], 2014. 11. 06. Forrás: Kariuomene.kam.lt [2016. 05. 05.].
- Estonian Air Force's biggest ever joint exercise with US set to begin [online] 2015. 03. 19. Forrás: Baltic-times.com [2016. 05. 05.]

- Jan Joel ANDERSSON: [Defense: Solidarity, Trust and Threat Perception](#) [online], 2015. 07. 01. Forrás: Iss.europa.eu [2016. 05. 05.].
- [Nordic countries: Russia has become the largest threat to Europe's security](#) [online], 2015. 04. 10. Forrás: bnn.news.com [2016. 05. 05.].
- Arunas MOLIS: [Standpoint of the Baltic States towards NATO and ESDP: The Russian Factor](#) [online], 2008. Forrás: Lithuanian Foreign Policy Review [2016. 05. 05.].
- [NORDEFECO Annual Report 2015](#) [online], 2016. Forrás: Government.se [2016. 05. 05.].